

9.11.2004

558/4/04

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Esittelijä Kristian Holman

KIINNIOTTAMISEN EDELLYTYKSET

1

KANTELU

A arvosteli eduskunnan oikeusasiamiehelle 19.2.2004 osoittamassaan kirjeessä Helsingin ja Keski-Uudenmaan kihlakuntien poliisiviranomaisten menettelyä vapaudenmenetystään koskevassa asiassa seuraavin osin:

1. Poliisi ei pyrkinyt ensin muulla tavoin selvittämään A:n mahdollista osuutta tutkittavanaan olevaan rikosasiaan, vaan turvautui ensisijaisena keinona A:n kiinniottoon.
2. A:lle ei ilmoitettu kiinnioton syytä kuin vasta kolmen tunnin kuluttua hänen kiinniottamisestaan.
3. A:n kiinniottoa koskevassa pöytäkirjassa oli A:n osalta merkintä "on todennäköistä, että epäilty karttaa prosessia". A:n näkemyksen mukaan kyseinen merkintä oli perusteeton.
4. A:ta koskevaan kiinniottopöytäkirjaan oli virheellisesti kirjattu kiinniottopaikaksi Helsinki, vaikka kiinniotto tapahtui Järvenpäässä.
5. Kiinniottopöytäkirjojen allekirjoituksen ajankohdasta johtuen A halusi tietää, kuka poliisimies tosiasiallisesti teki hänen kiinniottoaan koskevan päätöksen.
6. A halusi myös tietää, oliko hän vieläkin epäiltynä rikoksiin, joista hänet otettiin kiinni.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumat

Helsingin kihlakunnan poliisilaitokselta saadun selvityksen mukaan poliisille oli 22.5.1999 tehty rikosilmoitus (- - -) ajoneuvoon kohdistuneesta luvattomasta käytöstä ja varkaudesta. Rikoksen tekoaika oli 22.5.1999.

Autoon suoritetun teknisen tutkinnan perusteella oli keskusrikospoliisin rikosteknisestä laboratoriosta saatu kaksi lausuntoa, joista jälkimmäisen, 29.10.2002 päivätyn lausunnon mukaan rikoksen kohteena olleesta autosta taltioidusta kahdesta näytteestä oli tunnistettu A:n kämmenenjäljet. Lausunnon saapumisen jälkeen asian silloinen tutkija ylikonstaapeli B oli yhteydessä asianomistajaan, joka oli kertonut, ettei hän tuntenut A:ta. Autosta anastettua omaisuutta oli kateissa ja lisäksi autosta oli löytynyt erään toisen varkausrikoksen yhteydessä anastettua omaisuutta.

Helsingin poliisilaitoksen komisario C oli määrännyt A:n etsintäkuulutettavaksi. A:sta oli syötetty poliisin tietojärjestelmään 5.11.2002 etsintäkuulutus, jonka mukaan A oli otettava kiinni ja toimitettava Helsinkiin Itäkeskuksen poliisipiiriin.

A oli otettu kiinni 16.11.2002 klo 19.30 Järvenpäästä osoitteesta - - -. Kiinnioton olivat suorittaneet Keski-Uudenmaan kihlakunnan poliisilaitoksen ylikonstaapeli D ja vanhempi konstaapeli E.

Keski-Uudenmaan kihlakunnan poliisilaitokselta saadun selvityksen mukaan poliisilaitoksella käydään jokaisen kenttävuoron alussa läpi kiinniottomääräykset, jotka sitten mahdollisuuksien mukaan pyritään toteuttamaan. Selvityksen mukaan edellä mainitut poliisimiehet olivat työvuoron alkaessa saaneet tehtäväksi voimassa olleen etsintäkuulutuksen perusteella ottaa A:n kiinni ja kuljettaa hänet poliisilaitokselle.

Keski-Uudenmaan kihlakunnan poliisilaitoksen ylikonstaapeli D kertoi selvityksessään kiinniottotapahtumista seuraavasti: *"A:n asunnolla soitimme ovikelloa ja A tuli avaamaan oven. Esitimme asiamme, että hänen pitää lähteä mukaamme, A kysyi syytä, johon kerroin, että Helsingin poliisi haluaa kuulustella häntä. Lisäksi kerroin, että kyseessä on jokin autovarkausasia, mutta en tiennyt rikostutkinnan yksityiskohdista mitään"*. A kertoo kantelussaan, että hänet kiinni ottanut poliisipartio oli maininnut kiinnioton perusteeksi "jonkin Itäkeskuksen poliisin virka-apupyynnön".

A:n kantelun mukaan myöhemmin illalla, klo 21.30 aikoihin hänet siirrettiin Helsinkiin, jossa hänelle klo 22.00 ilmoitettiin, että hänet oli otettu kiinni epäiltynä luvattomaan käyttöön ja varkauteen ja että poliisilaitoksen päivystävä komisario oli antanut määräyksen laittaa hänet "putkaan" yöksi. A kuulusteltiin seuraavana päivänä klo 11.25 alkaen, jonka jälkeen hänet päästettiin vapaaksi.

3.2

Vapaudenmenetyksen perusteet

Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n mukaan poliisimies saa ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Jos pidättämiseen on edellytykset, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättämisen toimeenpano voi muuten vaarantua. Poliisimiehen on ilmoitettava kiinniottamisesta viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Tämän on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidettävä.

Pidättämisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 3 §:ssä (säännöstä osittain muutettu 1.1.2004 voimaan tulleella lailla 646/2003). Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää mm. jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn olojen tai muiden seikkojen perusteella on todennäköistä, että hän:

a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;

b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka

c) jatkaa rikollista toimintaa.

Kun jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen muutoin on edellä todetut edellytykset ja epäillyn säilöön ottaminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

A oli kiinniotettu epäiltynä varkauteen ja luvattomaan käyttöön. Varkaudesta (rikoslain 28 luvun 1 §) voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi. Luvattomasta käytöstä (rikoslain 28 luvun 7 §) voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. (1.10.2002 lakiin on lisätty erikseen moottoriajoneuvon käyttövarkaus, rikoslain 28 luvun 9c §).

Kiinniotettua koskee esitutkintalain 21 §, jonka mukaan ketään ei saa pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä. Rikoksesta epäillyn osalta enimmäisaika on 12 tuntia ja, milloin pidättämiseen on pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n mukaan edellytykset, enintään 24 tuntia.

Saadun selvityksen mukaan A oli otettu kiinni 16.11.2002 klo 19.10 ja vapautettu 17.11.2002 klo 12.20. A:n vapaudenmenetys on kestänyt noin 17 tuntia.

Helsingin kihlakunnan poliisilaitokselta saadun selvityksen mukaan A:han kohdistunut rikosepäily ja kiinniotto perustuivat poliisin esitutkinnassa tekemän teknisen tutkinnan tuloksiin sekä siihen, ettei asianomistajalta tiedustellessa tullut esiin mitään sellaisia seikkoja, joiden perusteella A:n olisi voitu katsoa "luvallisesti koskettaneen" tämän autoa.

Näiden seikkojen olemassa ollessa poliisille on syntynyt esitutkintalain 2 §:n tarkoittama "syy epäillä" A:n mahdollista osuutta tutkittavanaan olleeseen rikokseen, jolloin sillä on ollut velvoite toimittaa esitutkinta A:n osuuden selvittämiseksi.

Esitutkintalain käyttämän käsitteen "syytä epäillä" soveltaminen konkreettiseen tapaukseen jättää poliisille jonkin verran harkinnanvaraa. Tämä johtuu paitsi käsitteen avoimuudesta ja tulkinnallisesta väljyydestä, myös siitä, että tapausta koskevaa näyttöä (epäilyn perustaa) ei ole mahdollista arvioida ja määrittää täsmällisesti. Toki esitutkinnan aloituspäätökselle ja esitutkinnan kohdistamiselle

johonkin henkilöön pitää pystyä esittämään asianmukaiset perusteet. Kuten lainkohta edellyttää, epäilyllä pitää olla syynsä, mikä viittaa siihen, että epäilyn tueksi on olemassa jotakin konkreettista. Pelkkä ylimalkainen epäily ei voi olla esitutinnan aloittamisen perusteena. Tässä tapauksessa poliisilla on näkemykseni mukaan ollut epäilynsä perusteeksi esittää sellaisia seikkoja, joiden perusteella poliisin on katsottava menetelleen harkintavaltansa rajoissa.

Asiassa tulee kuitenkin vielä pohtia, menettelikö poliisi oikein turvautuessaan ensisijaisena keinoon A:n kiinniottamiseen.

Poliisilain 2 §:ssä on säädetty poliisin toiminnan yleisistä periaatteista. Poliisin toimenpiteiden on ensinnäkin oltava perusteltuja suhteessa tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin. Poliisi ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää, kuin poliisin tehtävän suorittamiseksi on tarpeen.

Esitutkintalain 8 §:n mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutinnan tarkoituksen saavuttamiseksi (1 momentti). Esitutkinta on toimitettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa (2 momentti).

Pakkokeinolain 7 luvun 1 a §:n mukaan pakkokeinolaissa tarkoitettuja pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Saadun selvityksen perusteella on pääteltävissä, että poliisi oli päätenyt valitsemaansa toimintatapaan – A:n etsintäkuuluttamiseen ja sen johdosta tapahtuneeseen vapaudenmenetykseen – sillä perusteella, että varastetuksi ilmoitettua omaisuutta oli edelleen kateissa ja että A oli komisario C:ltä saadun tiedon mukaan ollut aiemmin vuosina 2000–01 epäiltyä omaisuusrikoksiin, kuten mm. kätkemisrikoksiin.

Selvityksen perusteella on edelleen pääteltävissä, että poliisi on tässä tapauksessa valitsemallaan toimenpiteellä pyrkinyt minimoimaan mahdollisen asian selvittämisen vaikeuttamisen, joka ilmeisestikin olisi voinut konkretisoitua mahdollista anastetuksi ilmoitettua omaisuutta hävittämällä.

A kritisoi kirjoituksessaan sitä, että häntä koskevaan kiinniottolomakkeeseen oli kirjattu vapaudenmenetyksen perusteena olleiden ns. erityisten edellytysten kohdalle "karttaa prosessia", vaikka tämänkaltaisesta käyttäytymisestä ei A:n näkemyksen mukaan ollut tutkittavana olevassa asiassa ilmenneen tai hänen menneisyytensä perusteella mitään viitteitä.

A:sta etsintäkuulutuksen antaneen komisario C:n näkemyksen mukaan lomakkeeseen olisi pikemminkin tullut kirjata pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 2 momentin b- ja c-kohtien kohdan tarkoittamat ns. sotkemis- ja jatkamisvaaraa

kuvaavat erityiset edellytykset. Tätä näkemystään C perusteli edellä mainituin A:han aiemmin kohdistunein rikosepäilyin. C ei osannut sanoa, mistä virheellinen merkintä "karttamisvaaran" olemassaolosta johtui.

Kantelunalaisen asian selvityksestä käy ilmi, että poliisin tutkittavana ollut rikos oli tapahtunut jo vuonna 1999. Syy miksi A:han on kohdistettu toimenpiteitä näinkin myöhään rikoksen tapahtuma-ajankohdasta lukien, on johtunut teknisessä tutkinnassa tehdyistä löydöksistä, jotka tulivat ilmi vasta noin kolmen ja puolen vuoden jälkeen rikoksen tapahtuma-ajasta.

Mielestäni tässä tapauksessa on kysymyksenalaista, onko enää näin pitkän ajan kuluttua tapahtumasta ollut perusteita sille, että A:n kiinniottamisella olisi pyritty jollakin tavoin sotkemis- ja jatkamisvaaran eliminoimiseksi turvaamaan esitutkinnan toimittaminen rikoksen selvittämiseksi. Ajoneuvosta anastettu ja kateisiin jäänyt omaisuus (ajoneuvoradio kaiuttimineen ja oheistarvikkeineen) ei ole näkemykseni mukaan arvoltaan eikä luonteeltaan sellaista, että poliisilla olisi ollut painavia perusteita katsoa sen olevan edelleen välittömässä "häviämistä" vaarassa".

Mitä tulee sitten A:n entisyyteen poliisin toimenpiteeseen vaikuttavana tekijänä tässä tapauksessa, totean seuraavan.

Pidän jossain määrin ongelmallisena sitä, että oikeusasiamiehelle osoitetussa selvityksessä ei ole tarkemmin yksilöity, miten A:n entisyys on voinut vaikuttaa nyt tutkittavana olleeseen asiaan siten, että kiinniottoa olisi nyt kyseessä olevan esitutkinnan turvaamisen näkökulmasta voitu perustella.

Sinänsä ymmärrän, että poliisin toimenpiteenä olevan henkilön entisyydellä voi olla suurikin merkitys pakkokeinojen käytön sekä erityisesti työturvallisuuden näkökulmasta perusteltuna. Tässä tapauksessa kuitenkin ei A:n entisyydestä saaduista tiedoista käytettävissäni olevan selvityksen perusteella voida tehdä sellaista johtopäätöstä, että sen perusteella A:n kiinniottoa voitiin pitää ainoana kyseeseen tulevana toimenpiteenä nyt puheena olevan esitutkinnan tavoitteiden turvaamiseksi. Varsinkin siihen nähden, että tutkittavasta rikoksesta oli kulunut jo pitkä aika, jälkien sotkemisvaarakin vaikuttaa melko pieneltä. Selvityksestä ei käy ilmi, että A:ta olisi ennen tämän etsintäkuulutusta edes pyritty tavoittamaan muilla tavoin.

Mielestäni poliisin ratkaisu päätyä A:n kiinniottamiseen on kritiikille altis ja esitutkinnan tavoitteiden turvaamiselle olisi mielestäni ollut olemassa suhteellisuusperiaatteen noudattamisen valossa myös muita vaihtoehtoisia toimintamalleja kuin A:n kiinniotto yön yli kestäneine vapaudenmenetyksineen. Sinänsä anastetun omaisuuden tavoittaminen voi vaatia yllätyksellisyyttä tutkinnassa. Poliisilla on tämänkaltaisia arvioita tehdessään tietty harkintavaltaa. Asiaa kokonaisuudessaan arvioidessani katson poliisin toimineen sille kuuluvan harkintavaltansa rajoissa ja pidän tältä osin riittävänä, että saatan kerrotun näkemykseni toimenpiteen määränneen Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen ja sen toteuttaneen Keski-Uudenmaan kihlakunnan poliisilaitoksen tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennökset tästä päätöksestäni tiedoksi ao.

poliisilaitosten poliisipäälliköille.

3.3

Vapaudenmenetyksen perusteen ilmoittaminen

Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan kiinni otetulle on heti ilmoitettava kiinniottamisen syy.

Keski-Uudenmaan kihlakunnan poliisilaitoksen ylikonstaapeli D on kantelun johdosta antamassaan selvityksessä kertonut ilmoittaneensa Salolle tämän kiinniottamisen yhteydessä kiinniottamisen perustuvan siihen, että Helsingin poliisi halusi kuulustella häntä. Lisäksi D oli kertonut A:lle kyseessä olevan "jonkin autovarkausasian". Enempää D:llä ei ollut tietoa tutkittavana olleesta asiasta.

Pidän selvitettyinä, että ylikonstaapeli D oli kiinnioton yhteydessä ilmoittanut A:lle kiinnioton perusteen sillä tarkkuudella, mikä hänellä itsellään oli asiasta tiedossaan. Tämän jälkeen A:lle oli vielä erikseen hänen kantelussaan kertomallaan tavoin (ilmeisestikin yksilöidymmin) ilmoitettu kiinnioton perusteista noin kolme tuntia kiinnioton tapahtumisen jälkeen.

Saadun selvityksen perusteella katson, että poliisi on huolehtinut kiinnioton perusteen ilmoittamisesta A:lle lain edellyttämällä tavalla, eikä asiassa ole tältä osin ilmennyt aihetta epäillä lainvastaista menettelyä.

3.4

Poliisin laatimien asiakirjojen merkintöjen oikeellisuus

Kantelunalaisessa asiassa on tullut ilmi kaksi jälkikäteen virheelliseksi osoittautunutta merkintää A:n kiinnioton kirjaamista koskevassa lomakkeessa.

Ensimmäinen havaittu virheellisyys koski A:ta koskevan kiinniottamisen perusteiden erityisedellytyksiin kirjattua mainintaa "karttaa prosessia". C on todennut, että merkinnän olisi tullut olla pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 2 kohdan b ja c-kohtien mukainen. Pidän tätä C:n esittämää kiinniotosta vastanneen virkamiehen oikaisuna sanotulle merkinnälle – vaikkakin olen näiden edellytysten tosiasiallisen olemassaolon edellä kohdassa 3.2 kyseenalaistanut.

Toinen havaittu virheellisyys koski A:n kiinniottopaikkakuntaa.

Kiinniottopaikkakunnan olisi tullut olla Järvenpää, kun pöytäkirjan mukaan kiinniottopaikkakuntana olisi ollut Helsinki. Tapahtuneeseen virheeseen on ollut syynä Keski-Uudenmaan kihlakunnan poliisilaitoksen vanhemman konstaapelin E:n selvityksestä ilmenevä erehdys rikosilmoitusjärjestelmän automaattisesti kirjautuvasta ns. oletuskunnasta, joka määräytyy rikosilmoituksen kirjaamispaikkakunnan mukaan. E oli epähuomiossa jättänyt muuttamatta annetun oletuspaikkakunnan Järvenpääksi.

On tärkeää, että viranomaisen laatimiin asiakirjoihin merkitään tarvittavat tiedot oikein ja täsmällisesti. Asialla on merkitystä mm. selvitettyä jälkikäteen

toimenpiteiden oikeellisuutta. Erityistä merkitystä on vapaudenmenetyksen laillisuutta tutkittaessa toimenpiteen perusteilla.

Katson aiheelliseksi kiinnittää tältä osin Helsingin ja Keski-Uudenmaan kihlakunnan poliisilaitosten huomiota kiinniottomerkintöjen täsmällisyyteen.

3.5

A:n nykyinen asema esitutkinnassa

A tiedusteli oikeusasiamiehelleen osittamassa kirjoituksessaan asian esitutkinnan nykytilasta sekä tämänhetkisestä asemastaan esitutkinnassa.

Viittaan tältä osin päätökseen oheistettuun Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen komisario - - - selvitykseen. Hän on selvityksessään todennut, että asian tutkinta on keskeytetty 29.11.2002 ja että A ei enää ole asiassa rikoksesta epäillyn asemassa. Tämä ilmenee myös A:n kantelun liitteenä olevasta esitutkinta-aineistosta.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni huomioni suhteellisuusperiaatteen merkityksestä poliisin toimenpiteistä päätettäessä sekä kohdassa 3.4 esittämäni käsityksen viranomaisten asiakirjojen laadinnassa noudatettavasta huolellisuudesta Helsingin ja Keski-Uudenmaan kihlakunnan poliisilaitosten tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän em. poliisilaitosten poliisipäälliköille jäljennökset tästä vastauksestani.

Muihin toimenpiteisiin kantelukirjoitus ei ole antanut aihetta .

- - -